

היכלא

שיעורים וחידושים פרפראות ופנינים
תורה והלכה אגדה ומחשבה
מגדולי התורה וההוראה
וחובשי בית המדרש

בענייני ברכות ותפילה

קהילת
בני
תורה
הר נוף
ירושלים

גליון ח - ניסן תשע"ט

היכל השבת

בירורי הלכה משולחנם של מחברי ספר ארחות שבת

הרב שלום יוסף גלבר והרב יצחק מרדכי הכהן רובין

מחברי ספר ארחות שבת

הנאה ממלאכות שנעשו על ידי נכרים בשבת בפקודת השלטון

[ונוגע לנסיעה ברכבת במנהרות שנכרים עשו מלאכות בשבת בכרייתן]

למגינת ליבם של שומרי התורה והמצוות, בשנים האחרונות השלטון נותן את ידו לרמיסת שבת קדשנו בראש כל חוצות ופוגע בקדושת השבת על ידי מלאכות הנעשות בפרהסיא בשבתות ובמועדי ישראל. ובודאי מן הראוי היה למחות בידם, אמנם כיון שלצערנו כבר נעשו המלאכות, באנו לברר אם מנקודת ההלכה יש חשש איסור או מידת חסידות שלא להשתמש במלאכות שנעשו על ידי נכרים בשבת, שלא לדעת ושלא לרצון שומרי התורה והמצוות. יש לברר האם מותר להשתמש וליהנות ממעשה שבת שנעשה על ידי נכרים בחפירות שנעשו לצורך נסיעות הרכבת. ויש בזה כמה נידונים: [א]. מחלוקת הראשונים בדין מעשה שבת שנעשה על ידי נכרי בפרהסיא, האם הוא אסור לעולם או רק בשיעור "כדי שיעשו", והחילוק בין מי שעבורו נעשית המלאכה לבין אחרים. [ב]. גם באופן שאין בדבר איסור מן הדין כתבו הפוסקים שפעמים נכון להחמיר ולא להשתמש במלאכה לעולם. [ג]. איך משערים שיעור "בכדי שיעשו" במלאכה שנעשתה בתקופה ממושכת ונתחללו בה הרבה שבתות. [ד]. מה הדין כאשר יש ספק אם הנכרים עבדו בשבת, או כאשר מסופקים כמה שבתות עסקו במלאכה וכמה שעות בכל שבת. [ה]. כאשר מלאכת החפירה הסתיימה אלא שבגלל בדיקות וכדומה לא הפעילו את הרכבת, מאימתי מונים את שיעור כדי שיעשו. [ו]. האם פעולות שהשלטון עושה באיסור שלא כדת יש בכחם לאסור לעולם על ציבור שומרי התורה את השימוש בשטחים ציבוריים ובבניינים שנבנו על שטחים אלו ממזמן הציבור.

☆ ☆ ☆

הנאה ממעשה שבת של נכרי

א. מבואר בגמ' ביצה דף כ"ד ע"ב שנכרי שעשה מלאכה עבור ישראל אסור ליהנות מאותה מלאכה בשבת וביום טוב, וכן אסור במוצאי שבת עד שיעבור שיעור זמן "בכדי שיעשו". והיינו שאסור ליהנות ממלאכת הנכרי שנעשתה עבור ישראל לא רק בשבת עצמה אלא גם במוצאי השבת.

הנאה ממלאכה שעשה נכרי עבור ישראל בפרהסיא

ב. במשנה שבת דף קנ"א ע"א איתא נכרים שחפרו קבר בשביל ישראל לא יקבר בו עולמית. ומבואר דאין די בזה בהמתנה בשיעור של כדי שיעשו אלא הדבר אסור לעולם.

ונחלקו הראשונים בטעם האיסור: הרמב"ם^(א) כתב שהטעם הוא משום שהמלאכה הזו נעשתה בפרהסיא, ובזה אסרו חכמים לעולם לאותו ישראל שהמלאכה נעשתה עבורו^(ב). והרמב"ן והר"ן^(ג) כתבו שדין זה הוא חומרא שהחמירו רק לענין קבורת מת, שגנאי הוא למת להקבר בקבר שידוע לכל שנתחללה השבת בשבילו, אבל בשאר מלאכות שעשה נכרי עבור ישראל לא החמירו לאסור לעולם אף אם נעשו בפרהסיא. ולהלכה הביא המג"א^(ד) את דעת הרמב"ם, והט"ז^(ה) הביא את דעת הר"ן, וכתב המשנ"ב^(ו) דכיון שישנם עוד כמה ראשונים העומדים בדעת הר"ן לכן אין להחמיר

(א) פ"ו משבת ה"ה.

(ב) והנה כאשר השלטון שוכר חברה שתעשה את החפירות והיא מעסיקה פועלים נכרים בשכר, ויודעים הם שחלק מהציבור אינו מעוניין כלל שמלאכות אלו יעשו בשבת, יל"ע אי מ"מ חשיב שהמלאכה נעשתה גם לצורך אותו חלק מהציבור, שהרי השלטון עשה את מעשהו עבור כל הציבור, או דנימא דעכ"פ לאותו חלק מהציבור שאינו מעוניין שעבודות אלו יעשו בשבת, לא אסרו חז"ל עולמית אף להרמב"ם אף אם הדבר נעשה בפרהסיא, ומסתבר להקל בזה. וומצינו נידון כעין זה בישראל שעשה איסור עבור אחרים, כגון שביטל איסור לכתחילה, דהט"ז בסי' צ"ט ס"ק י' הביא מדברי המהרש"ל שכתב דאם האחרים אינם מרוצים מהאיסור שנעשה עבורם, אין הם אסורים בדיעבד לאכול את המאכל שנתבטל בו האיסור, ורע"א הביא שם את דברי הריב"ש שמתבאר מדבריו שגם האחרים שאינם מרוצים מהאיסור אסורים, אך שם איירי בישראל שעשה איסור אחרים ואנן עסקינן הכא במלאכת נכרי שנעשתה בפרהסיא דאסרו למי שנעשה עבורו לפי הרמב"ם, ובזה מסתבר טפי להקל. אמנם כל זה לעניין האיסור שאסר הרמב"ם לעולם, אבל לעניין המתנת שיעור "כדי שיעשו" דבעלמא כשנכרי עשה מלאכה דאורייתא אסור לכל ישראל ליהנות מהמלאכה עד מוצ"ש בכדי שיעשו, אין סברא זו קיימת, ועיין להלן הערה י"א מה שהרחבנו בזה.

(ג) שבת דף סד: מדפי הרי"ף.

(ד) סי' שכ"ה ס"ק ל"א.

(ה) שם ס"ק י"ג.

(ו) שם ס"ק ע"ג.

הנאה ממלאכות שנעשו על ידי נכרים בשבת בפקודת השלטון. _____ • רה

בשעת הצורך. והיינו שבשעת הצורך מותר ליהנות מאותה מלאכה מיד לאחר שיעור כדי שיעשו, ועיין מש"כ בהערה שאפשר שבנידו"ד גם להרמב"ם אין איסור מן הדין לאותם מן הציבור אשר דעתם לא היתה נוחה כלל מהמלאכות שנעשו עבורם, וא"כ מן הדין יש להקל בזה אף שלא במקום הצורך.

מידת חסידות שלא ליהנות לעולם ממלאכת נכרי שנעשתה בפרהסיא

ג. עוד מצינו בגמ' מו"ק דף י"ב ע"א שקבלנים נכרים בנו בחול המועד בית עבור מר זוטרא, והחמירו אמוראים אחרים שלא להכנס כלל לבית זה, והובאו הדברים בטוש"ע סי' תקמ"ג ובשו"ע סי' רמ"ד ס"ג, דנכון להחמיר שלא להכנס בבית זה, והיינו שלא להכנס בו לעולם. וכתבו הפוסקים שלפי הרמב"ם אם היו הנכרים האלו שכירי יום ולא קבלנים, היה אסור להיכנס לבית זה מן הדין לעולם, שהרי זו מלאכה שנעשתה בפרהסיא על ידי נכרי [ואין חילוק לענין זה בין מלאכה שנעשתה בחול המועד לבין מלאכה שנעשתה בשבת], אך כיון שהמלאכה נעשתה בקבלנות לכן לא היה בזה איסור מן הדין אלא ממידת חסידות. ולפי הר"ן וסיעתו גם אם המלאכה היתה נעשית על ידי נכרים שכירי יום לא היה בזה איסור מן הדין לעולם, אך ממידת חסידות גם להר"ן אין להיכנס לבית זה לעולם, אף אם המלאכה נעשתה בקבלנות, וכפי שנהגו האמוראים הנ"ל.

ועל פי זה כתבו הפוסקים דלכל הדעות, אף באופן שמן הדין מותר ליהנות ממלאכת הנכרי, מ"מ נכון להחמיר שלא להשתמש עולמית במלאכה שעשה נכרי בפרהסיא עבור ישראל, וכגון בבית שנבנה באיסור על ידי קבלנים נכרים בשבת או ביום טוב או בחול המועד^(ז), וראה הערה^(ח).

(ז) שו"ע סי' רמ"ד ס"ג ט"ז שם ס"ק ד' וחיי אדם כלל ג' ס"ז ומשנ"ב ס"ק י"ט ושענה"צ ס"ק כ"א (ומבואר בב"י סי' תקמ"ג ובא"ר סי' רמ"ד ס"ג שהוא ממידת חסידות).

ולא מצינו מידת חסידות זו אלא בדוגמת הגמ' במו"ק בנכרי שנשכר על ידי ישראל לעשות את המלאכה [בקבלנות או בשכירות], אבל לא מצינו מידת חסידות זו בנכרי שעשה מעצמו מלאכה בפרהסיא עבור ישראל מבלי שהישראל צויה אותו, כדוגמת המשנה בשבת דף קנ"א ע"א שנכרי חפר קבר עבור ישראל, דבזה אין מידת חסידות רק האיסור מן הדין, דהיינו שלפי הרמב"ם כל מלאכת פרהסיא שיעשה נכרי עבור ישראל תיאסר, ולדעת הר"ן רק מלאכה שנעשתה עבור מת. (ח) ויש מקום לדון דכל הא דמצינו בגמ' דנכון להחמיר שלא להכנס לבית זה לעולם, היינו בתורת מחאה בבעל הבית שהניח לקבלנים הנכרים לבנות עבורו בית, ועל ידי שאינם נכנסים לביתו יש בזה מחאה ומעין קנס בלפניו, משא"כ בנידו"ד שהשלטון עשה את המלאכות לצורך הציבור, והחפירות והגשרים שייכים לציבור, אפשר דלא שייכא כלל הך מידת חסידות, למחות כלפי השלטון העבריין על ידי שנקנס את עצמנו.

פעולות שהשלטון עושה באיסור האם יש בהם קנס דמעשה שבת לאסור אותם לעולם

ד. והנה אם באנו לחוש למש"כ הפוסקים דנכון להחמיר שלא להשתמש לעולם במלאכה שנעשתה על ידי נכרי בפרהסיא, מצטרפת בזה סברא נוספת, די"ל דמה שמצינו שקנסו מעשה שבת היינו בגוונא שהישראל ציוה על הנכרי לעשות את המלאכה ברכוש השייך לו, כגון שהנכרים בנו עבורו בית בשבת, אבל באופן שהשלטון עשה את המלאכות שלא כדת בקרקע המיועדת לשימוש הציבור ובחומרי בנין השייכים לציבור, ואילו היה השלטון ביד שומרי התורה היו עושים את אותן החפירות ואת אותם הגשרים באופן המותר, לאו כל כמיניה דהשלטון לאסור עולמית [אף בדרך חומרא] את החפירות והגשרים האלה, דהואיל וכל שורש האיסור עולמית הוא מטעם קנס, לא מסתבר כלל שיהיה כח בידם לגרום קנס עולמית על רכוש שאינו שייך לו^ט.

ולא מסתבר כלל לומר שכאשר יבוא השלטון לידי שומרי התורה יצטרכו להרוס כל מה שנעשה באיסור ולבנותו מחדש, והיינו דלא רק שאין בכוחם לאסור את הקרקע השייכת לציבור אלא גם מה שחידשו הם במעשיהם כגון גשרים ובניינים שנבנו על הקרקע של הציבור ובחומרי בנין של הציבור, אין בכוחם לאוסרם עולמית, כיון שהציבור היה בונה את אותם הבניינים באופן המותר, והיינו בימות החול^י.

ועיין כעין זה בספר חוט שני שבת פרק כ"ב סעיף א' אות ט"ו שכתב גבי מלאכת ישראל במזיד שאסורה מדינא לעולם, וז"ל "צ"ע מהו ההיתר להשתמש בבנין שבנו אותו במזיד בשבת, וכן גשר שבנו אותו במזיד בשבת, ואפשר דאין אדם יכול לאסור את הקרקע המיועד לשימוש הציבור".

ומבואר מדבריו שלא דן רק על הקרקע שלא תיאסר בשימוש אלא גם על הבנין שנבנה על הקרקע, והוא מהסברא הנ"ל.

האם יש להמתין מליהנות בשיעור הזמן של "כדי שיעשו"

ה. לאחר שנתבאר לעיל שיש לסמוך ולהקל שלא לאסור את השימוש במלאכות אלו לעולם, עדיין יש לדון שיהיה איסור להשתמש במלאכת הנכרי בשיעור של "כדי שיעשו", וכפי הדין שבכל מלאכה שעשה נכרי עבור ישראל, אף שלא בפרהסיא, אסור ליהנות ממנה, בשבת עצמה וגם לאחריה עד שיעבור שיעור "כדי שיעשו" כמבואר

ט) ואין זה ענין להא דאדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה, דהכא לענין קנס איירינן.

י) וכמו שפשוט שאם היה לאדם קרקע פרטית והכין בה חומרי בנין על מנת לבנות בה בית, ושהה מחוץ לביתו כמה חודשים, ואח"כ נודע לו שמחלל שבת נכנס לחצרו ובנה בנין מחומרי בנין האלו ואו שנכרי בנה עבורו את הבנין בפרהסיא, דפשוט שאין בנין זה נאסר עולמית ואין בעל הקרקע חייב להרוס את הבנין ולשוב ולבנותו, דלאו כל כמיניה דאדם אחר לעשות באיסור ולאסור על הישראל לעולם בדבר שיכל הישראל לעשותו בהיתר.

בסי' שכ"ה ס"ו^א). ומעתה יש לברר מהו שיעור "כדי שיעשו" בנידון דידן, ולכאורה הדעת נותנת דאם משך העבודה של חפירת המנהרות ועשיית הגשרים וכו' ארכה כמה

יא) והסברות שהובאו לעיל שאין בכח השלטון לאסור את ממון הציבור על הציבור, אין בכוח אלא שלא לאסור את השימוש במלאכת הנכרי ^{עו"פ}, אבל בודאי שאין היתר ליהנות בשבת ממלאכת הנכרי שעשה מלאכתו בציווי הישראלי, ובכלל זה יש גם חובה להמתין אחרי השבת שיעור "כדי שיעשו". דחלוק הדין של האיסור ליהנות לעולם מהדין של האיסור ליהנות בכדי שיעשו, דהאיסור ליהנות בשבת עצמה ובמוצאי שבת בשיעור כדי שיעשו, הוא משום שבתוך שיעור זה נמצא הישראל נהנה ממש ממלאכת הנכרי, שאם לא היה הנכרי עושה את המלאכה והישראל היה בא לעשותה במוצ"ש, היתה המלאכה מוכנה עבורו רק אחרי שיעור כדי שיעשו, ואסרו בזה חכמים, ולא שייך בזה לומר דלאו כל כמנייהו דהשלטון לאסור, דמ"מ נהנה הוא ממלאכת הנכרי, דאי לאו שעשה הנכרי מלאכתו בשבת לא היתה המלאכה מוכנה לשימוש אחרי השבת. ורק לגבי האיסור ליהנות לעולם (במלאכה שעשה הנכרי בפרהסיא) שהוא כתוספת קנס על עיקר ההנאה שנהנה הישראל ממלאכת הנכרי, וגם לולא מלאכת הנכרי היה הישראל יכול להכין לעצמו את המלאכה בהיתר לאחר השבת, בזה קיימת הסברה הנ"ל שאין בכח השלטון לאסור על הציבור לעולם את השימוש בקרקע ובחומרים השייכים להם.

והנה לכאורה היה מקום לדון בזה סברא נוספת שמחמתה לא יצטרכו להמתין כלל מליהנות ממלאכת הנכרי, דהנה אם נכרי הדליק נר בבית ישראל לצורך הישראלי, אך הישראלי מיחה בו שלא להדליק, והנכרי הדליק בעל כרחו, אין איסור ליהנות ממלאכת הנכרי ויכול הישראלי לקרוא לאור הנר אף בשבת, כמבואר במשנ"ב סי' רע"ו ס"ק ל"ו בשם הפוסקים, והטעם משום דכיון שאין בעל הבית מסכים שהנכרי יעשה זאת, אמרינן בזה דהנכרי אדעתא דנפשיה קעביד. ופשוט דה"ה אם ידוע שהישראל אינו רוצה שידליקו את הנר עבורו והנכרי נכנס לביתו שלא מדעתו והדליק את הנר עבורו, גם בזה מותר ליהנות מהנר, שהרי אם היה הישראלי יודע שהנכרי בא להדליק עבורו היה מוחה.

ונראה דה"ה אם ישראל ציוה באיסור על נכרי להדליק נר בביתו של ישראל אחר, והישראל האחר [בעל הבית] עומד וצווח ומוחה שלא יעשו את המלאכה בביתו, וה"ה אם בעה"ב אינו כאן אך ידוע שאם היה כאן היה מוחה, גם בזה נראה דאין על בעל הבית איסור ליהנות ממלאכת הנכרי אף בשבת, דכיון שאין לישראל המצווה רשות לעשות בביתו של האחר בלי הסכמתו, הרי זה כנכרי שבא מעצמו להדליק את הנר עבור ישראל, והישראל מיחה בו שלא ידליק, דאמרינן דהנכרי אדעתא דנפשיה קעביד, ואף שהנכרי עשה מעשהו בציווי הישראלי האחר, מ"מ דיינינן ליה כעשה מעצמו, כיון שהישראל האחר אינו רשאי לצוות על נכרי לעשות מלאכות בבית שאינו שלו. ומסתבר שבכה"ג יהיה מותר גם לאדם שלישי ליהנות מהנר בשבת [אמנם נראה דהעברין עצמו שציווה על הנכרי להדליק את הנר אסור ליהנות מהנר, דלגביו לא שייך לומר דהוי כנכרי שעשה אדעתא דנפשיה].

אמנם נראה שאין סברא זו מתירה כלל ליהנות ממלאכות הנכרים שנעשו בחפירות הרכבת, דאין זה דומה לנכרי שהדליק נר בביתו של ישראל המוחה בו מלהדליק, דהנה מסתבר שאם יהיה בית של שני שותפים האחד שומר שבת והאחר עבריין מחלל שבת והעברין ציווה על נכרי להדליק נר בביתם המשותף, והשותף השני מוחה שלא ידליק הנכרי את הנר, דבאופן זה נראה דאין לישראל

שנים, ובשנים האלו עבדו הנכרים בשבתות הרי שיעור "כדי שיעשו" הוא כמנין השבתות שנתחללו ע"י עבודת הנכרים, והיינו שאם נסתיימו העבודות ביום מסוים אין להתיר להשתמש בהם אלא לאחר שיעברו ימי חול כמנין השבתות שנתחללו. אמנם יש לדון בזה מצד כמה סברות:

[א]. האם מצרפים כמה שבתות לשיעור "כדי שיעשו" - דהנה בעלמא נאמר דין "כדי שיעשו" באופן שנעשתה המלאכה בשבת זו ואסרו חז"ל להשתמש במלאכה בשבת וגם בשעות שאחריה בשיעור "כדי שיעשו", אך לא מצינו בגמ' ובפוסקים ציור של מלאכה שארכה כמה שבתות ונסתיימה בשבת שיצטרכו להמתין אחר השבת הזו, מנין ימי חול כמנין השבתות שנתחללו⁽²⁾.

[ב]. האם שייך שיעור "כדי שיעשו" למלאכה שהסתיימה בימות החול - בעלמא נאמר שיעור זה של המתנת "כדי שיעשו", בגמ' ובפוסקים כהמשך ליום השבת שבו נעשתה המלאכה, אך לא מצינו שאם נכרי עשה מלאכה שנתארכה כמה ימים, ועשה גם בשבת וגמר את המלאכה ביום שלישי בשבוע, דיהיה איסור ליהנות מהמלאכה ביום הרביעי בשבוע כנגד יום השבת שבו נעשתה המלאכה, דיש מקום לדון דרך כאשר שיעור זה של "כדי שיעשו" מצטרף ליום השבת אסרו חז"ל את מלאכת הנכרי, ולא

השומר שבת היתר ליהנות מהגר שהדליק הנכרי, דכיון שהישראל העבריין שותף בבית הזה ורשאי הוא [אי לאו איסור שבת] לצוות על הנכרי להדליק נר בביתם, אין זה בגדר נר שעשה הנכרי אדעתא דנפשיה, אלא נר שהודלק אדעתא דישראל, ואסור לכל ישראל ליהנות מנר זה עד מוצאי שבת בשיעור כדי שיעשו, ומעתה נראה דה"ה כאשר השלטון ציווה על הנכרים לעשות את המלאכות בקרקע השייכת לציבור, הרי זה כנכרי שעשה את המלאכה בציווי חלק מהשותפים, ואסור ליהנות מהמלאכה עד שיעור "כדי שיעשו".

יב) ויש שרצו לדון בזה מצד טענה נוספת, דהנה אם יהיה פרדס שלקטת פירותיו על ידי אדם אחד אורכת שמונה שעות, ועבר ישראל וצויה על שמונה נכרים ללקוט את פירות הפרדס, ועבד כל אחד מהם שעה אחת ונלקטו כל פירות הפרדס, מסתבר לכאורה ששיעור "כדי שיעשו" הוא להמתין שעה אחת בלבד לאחר צאת השבת, ולא שמונה שעות, דאף שהישראל עבר שמונה פעמים על איסור אמירה לנכרי, מ"מ כל איסור נידון בנפרד והוא מחייב רק המתנה של שעה אחת. ומעתה יש לדון דאפשר דה"ה אם נכרי אחד עשה מלאכה ממושכת בשבתות חלוקות, כל שבת נידונית כאיסור נפרד של אמירה לנכרי, ונמצא שאף אם נימא דשיעור כדי שיעשו נאמר גם על שבתות קודמות שנתחללו, מ"מ אפשר די"ל דכל שבת שנתחללה מחייבת רק יום אחד של המתנה, ולכן גם אם נתחללו כמה עשרות של שבתות, אפשר שדי ביום אחד של המתנה, אמנם זה אינו דכיון שכל השבתות שנתחללו נעשו על יד נכרי אחד [או ע"י חברה אחת של נכרים] כפי הרגילות, דאין רגילות כלל לשכור כמה חברות שיעשו באותה העת חלקים שונים של המלאכה, וכל חלקי המלאכה נצרכים לצורך הפעלת הרכבת אין מקום לומר שכל השבתות ביחד יחייבו רק יום אחד של המתנת "כדי שיעשו", אלא אם נאמר שלא מצינו בפוסקים המתנת בכדי שיעשו על שבתות קודמות, וכפי שהבאנו למעלה.

באופן שאינו מצורף לשבת כלל, דבאופן זה לא ניכר כלל שהוא מחמת השבת שנתחללה ע"י הנכרי^(ג).

[ג]. מאימתי משערים שיעור זה של "כדי שיעשו" - אף אם באנו לחשב את מספר השבתות האסורות לענין שיעור זה של "כדי שיעשו", נראה דאין צורך להמתין מהעת שבו קיבלה הרכבת רשות ורשיון להפעלתה, אלא יש לנו לחשב אותן מיד בסמוך לסיום המלאכות שנעשו בשבת. ואף שבאותה העת הרכבת עדיין לא החלה לפעול, מ"מ אין אנו מתחשבים בעת שהרכבת החלה את הפעילות הציבורית לכלל כולו, אלא מאותה העת שכבר היה אפשר לנסוע על המסילות דרך המנהרות והגשרים, אף שעדיין לא ניתן הרשיון להפעלת הרכבת^(ד).

ספק כמה שבתות נתחללו

ו. ובגוונא שיש לנו ספק כמה שבתות נתחללו בעבודות החפירות וכן כמה שעות בכל שבת ושבת, הדבר תלוי בדין המובא בשו"ע סי' שכ"ה ס"ז, בנכרי שהביא בשבת פירות ויש ספק אם ליקט אותם בשבת או בערב שבת, ועיי"ש בשו"ע שכתב בסתמא לאסור את השימוש בפירות עד לאחר שיעבור שיעור "כדי שיעשו", ואח"כ הביא דיש אומרים דאין צריך להמתין שיעור "כדי שיעשו". ולדינא נחלקו בזה גם הפוסקים האחרונים כמבואר במשנ"ב שם ס"ק ל"ג, אמנם לעניין מעשה נקט המשנ"ב דיש להחמיר, עיי"ש בס"ק ל"ג ובס"ק מ"ח^(ה).

עולה מכל הנ"ל

[א]. נחלקו הרמב"ם עם הר"ן ושאר ראשונים בנכרי שעשה מלאכה בשבת בפרהסיא עבור ישראל, דדעת הרמב"ם אסור לישראל שהמלאכה נעשתה עבורו להשתמש במלאכה לעולם, ולישראלים אחרים מותר להשתמש במלאכה לאחר שיעור "כדי שיעשו", ודעת הר"ן וסיעתו שרק אם המלאכה נעשתה לצורך מת יש בזה איסור לעולם, משא"כ בשאר מלאכות שנעשו עבור ישראל. וכתב

(ג) ועיי' מש"כ בזה בספר ארחות שבת פרק כ"ג הערה רס"ט.

(ד) עוד יל"ע במקרים שהנכרים חפרו כמה מנהרות בשבתות שונות, האם משערים שיעור "כדי שיעשו" רק מאותו יום שהסתיימו כל העבודות הנצרכות להפעלת הרכבת, או שמשערים שיעור "כדי שיעשו" לכל מנהרה ומנהרה בנפרד, משעה שנגמרה מלאכתה. ואמנם פשוט שנכרי תלש בשבת פירות מהפרדס משערים שיעור כדי שיעשו לפי כל משך עבודתו, ולא משערים שיעור זה בכל אילן בנפרד שהוא זמן קצר, והטעם משום שמתייחסים לכל המלאכה שנעשתה בפרדס כמלאכה אחת, אבל הכא במנהרות נפרדות עסקינן ואולי תהיה כל מנהרה נידונית בנפרד, ומאידך י"ל דכיון שכל המנהרות נצרכות לצורך הפעלת הרכבת זה גופא מחשיב את כולם לעניין זה כמלאכה אריכתא, ויהיה צורך להמתין שיעור כדי שיעשו לפי משך הזמן הנחוץ לחפירת כל המנהרות.

(ה) ואף שבמעשה שבת דישראל מקילינן בספקות, עיי' בארחות שבת פרק כ"ה סל"ג ובהערה שם מה שהרחבנו בדבר.

המשנ"ב שבשעת הצורך אפשר לסמוך על הר"ן וסיעתו המתירים לאחר שיעבור שיעור "כדי שיעשו". [אות ב'].

[ובאופן שהשלטון שכר את הנכרים כדי לעשות מלאכה עבור כלל הציבור, וחלק מהציבור מוחה על כך ואינו מעוניין שהעבודות ייעשו בשבת, אפשר שגם לפי הרמב"ם אין לאסור לעולם לציבור שאינו מעוניין שהמלאכה תעשה עבורו]. [הערה ב'].

[ב]. גם לדעת המקילים, מ"מ מידת חסידות היא ונכון להחמיר שלא להשתמש לעולם במלאכה שנעשתה בפרהסיא על ידי נכרי שנשכר על ידי ישראל, אף אם עשאה בקבלנות. [אות ג'].

[ועיין בהערה ח' שכתבנו לדון אם מידת חסידות זו שייכא בנידון המלאכות שנעשו באיסור על ידי השלטון עבור הציבור].

[ג]. בכל הנ"ל מצטרפת סברא נוספת דאפשר שלא אסרו חכמים לעולם את השימוש במלאכות שנעשו על ידי השלטון שלא כדת, די"ל דלאו כל כמיניהו דהשלטון להשתמש בממון הציבור ולבנות בניינים על קרקע הציבור ולאוסרם לעולם. [סברא זו מהניא הן שלא יהיה בזה איסור מן הדין לדעת הרמב"ם הנ"ל, והן שלא תהא בזה מידת חסידות להחמיר שלא להשתמש במלאכה זו לעולם]. [אות ד'].

[ד]. כל הסברות הנ"ל הן לעניין הנידון אם אסור לעולם ליהנות ממלאכת הנכרי שנעשתה בפרהסיא, אמנם גם באופן שאין איסור לעולם, אין היתר להשתמש במלאכת הנכרי אלא לאחר שיעור "כדי שיעשו". [אות ה'].

אמנם לעניין הנידון של מלאכה שנעשתה במשך תקופה ממושכת, יש לדון אם מצרפים כמה וכמה שבתות לשיעור זה של כדי שיעשו וכמו שנתבאר לעיל כמה ספקות בזה. [עיין אות ה' ס"ק א'-ב'].

[ה]. אף את"ל דמצרפים כמה שבתות לשיעור כדי שיעשו, משערים שיעור זה משעה שהיה אפשר להתחיל להשתמש במסילת הברזל, אף קודם שניתן לזה אישור מטעם השלטון. [אות ה' ס"ק ג'].

[ו]. במקרה שיש ספק אם נכרי עשה מלאכה בשבת או שעשאה בימות החול, נחלקו הראשונים והפוסקים אם יש להמתין במוצאי שבת שיעור "כדי שיעשו", ולהלכה נקטינן להחמיר בזה. [אות ו'].

[ז]. ובהצטרף כל הנ"ל, ובפרט כאשר אין ידוע כמה שבתות נתחללו על ידי הנכרים, נראה שמעיקר ההלכה אין לאסור את השימוש ברכבת, ואף לא נאמר בזה מה שכתבו הפוסקים דנכון להחמיר שלא ליהנות לעולם ממלאכת נכרי שנעשתה בפרהסיא.

אמנם לענין ההנהגה למעשה הדבר מסור לגדולי ישראל והם יורו לנו את הדרך אשר נלך בה ואת המעשה אשר נעשה.